

**Reconstituted Joint Monitoring and Evaluation Commission
(RJMEC)**

BAMBATA FUO SUNGE BE

H.E. MAJ. GEN. CHARLES TAI GITUAI (rtd)

BARU KU MBATAYO NGA GA BASUNGE NGA RJMEC

TIPA GU BAMBATA GARA NGA GA KODI KODI VOVO ZOGA RAGO
FUO GU PAZEREDA DU TIPA RUGUSA VURA ROGO SUDAN KU PADI
NO.

TIPA GU REGBO NAA TUNA TI RAME DIWI
UE BAWE NA UE (22) NGA GA WEGEBE (UE DIWI) ROGO GU GARA NA
NGIA UE- KUTI-NA UE-BAWE (2020), KIDA KUTI RAME DIWI UE BAWE
NA BIATA (23) NGA GA GU DIWI NGA WEGEBE (UE DIWI) ROGO GU
GARA NGA UE-KUTI UE-BAWE NA SA (2021).

BANGUA APAI

1. Yugo pai	1
2. Vovo kodi kodi zoga rago	4
3. Agu asunge mangi ti regbo vovo kodi kodi zoga rago	4
4. Agu apai du kindi iata manga nga ha ya	5
5. Gu kpakara apai na bi pa manga gu ringbisa apai du rogo pa zereda	8
6. Agu apai sia ida si mangi mbata na wai sika manga	11

1. Yugo pai

Gu pa zereda arii gbuu bisue amai fuo be tini ti rame diwi bawe na ue (12) rogo gu diwi nga Wenza (Ribua diwi) ni gu gara na ngia Ue-kuti-hiira na biata (2018), na bangua apai rogo naida agu arii gbuu na mai fuo be tini mangihe rogo adiwi biata-bawe na sita (36) nga ga vovo zoga rago. Agu arii gbuu du bisue na mai fuo be tigi pazereda nga:

1. Gu irangbii naa zoga rago tigu regbo re (ITGoNU);
2. Gu rii gbu nga ga (SPLM/A-IO);
3. Gu kodi kodi rigbuu naa basa gu manga apai nga ga ira ngbii (SSOA);
4. Gu rii gbu nga ga agu aboro irangbii azi yo (SPLM-FDs);
5. Gu kura arii gbuu nga ga kura amabirimo (OPP).

Agu asunge ina nyasi he nga: Pa zoga rago (Governance); Pa du aboro zezeredi (Security); Pa ngera fuo agu aboro kere apai amangi yo (Hummanitarian affairs), pa agu akumuko nga ga ringara (Resource and Economic management), pa ngera fuo gu mara nga ga ringara (Financial management), pa andiko na gu nyanyaki arugute nga ga ringara (Transitional Justice and Constitutional affairs). Sina ida agu asunge re si nyasi rogo gu regbo du ni ringbisi ringbisi he. Ia ima gbisiga gu regbo na ngia ga mbakada tise tipa kodi kodi vovo zoga rago bara ue. Hono iki mai vovo kodi kodi zoga rago ti rame diwi ue bawe (22) nga ga gu diwi na ngia Wegebe (Ue diwi) rogo gu gara na ngia Ue kuti na ue bawe (2020). Gi zoga rago re atuna na zio kitabu be bazogo ringara. Gere naa ngia tuna tuna gu vovo zoga rago nika du tipa adiwi biata bawe na sita (36).

Gu basunge ia yamba ha nga RJMEC, na ngera kuri gu manga apai nga ga pazareda. Ti regbo manga agu aringbisa apai du rogo rogo pazareda, Abaru kumbatayo nga ga RJMEC na fura na agu abaru kumbatayo nga ga agu arii gbuu naa mai fuo beyo ti pazareda, gbiati abazogo nga ringara na agu abanyaki nga “awaziri” tipa kaa tingidayo tipa ipiso nyasa gu bangua apai du tipa zereda. Ima saka dungu apai aha tipa wai ka mbakada rogo agu apai du ni kpakara kpakara ha kini fu bera tipa wai ka mbakada agu apai re. Gi surungba manga apai re na yugo pa gu fuo sunge mangi rogo bambata gara nga ga vovo kodi kodi zoga rago.

2. Vovo kodi kodi zoga rago; (Revitalised Transitional Government of National Unity).

Gi papara fuo sunge re na fura tipa agu apai mangi rogo bambata gara nga ga kodi kodi vovo zoga rago, du bangua agai rogo nga:

- a) Agu apai mangi rogo gu regbo re.
- b) Agu apai du kindi iata manga nga ha ya.
- c) Gu kpakara apai du rogo manga agu asunge re.
- d) Gu bangua apai sia ida inyasi he naa wai ka nyasa ha ni ipo.

Gi ringbisa apai re na bi pa gu regbo na tuna ti rame diwi ue bawe na biata (23) nga ga gu diwi nga Wegebe (Ue diwi), rogo gu gara na ngia Ue kuti ue bawe na ue (2020) kida kuti rame diwi Ue bawe na ue (22) nga ga gu diwi nga Wegebe (Ue diwi) rogo gi gara dure nga Ue-kuti ue-bawe na sa (2021).

3. Agu asunge mangi ti regbo vovo kodi kodi zoga rago.

Agu asunge mangi ti gi regbo re gbe nga pa wene zoga rago na pa du aboro zezeredi. Tipa pa zoga rago, fuo maa yo bazogo ringara, bambata du fuo ko, gbiati gu kura adu fuo bazogo ringara du biama, ia mai gu rondo nga ga abanyaki “awaziri” nga ga ringara du bange you biata bawe na bisue (35). Ia sia agu abanyaki re dagba agu ari gbuu du bisue na mai fuo be ti pa zereda. Fuo ho agu abanyaki re ki mai beyo ri buku ni gayo kidohe he tipa manga sunge fu ringara. Fuo ho, ringbisa pai adu dagba agu arii gbuu re tipa ka sia aboro ku rogo agu abe zoga rago du rogo agu agbata du bawe (ten states) na gu kura rukutu arago du fuo ho (Counties). Kina wo si adu aha tipa gu vovo sia sia arago (Administrative areas) nga Abyei, Ruweng na Pibor. Ima sia agu abazogo (Governors) nga ga agu agbata du bawe (10 states), na adu fuo yo (Deputy Governors).

Gu rii gbu nga NCAC na ngera kuri pa ke gu bakere Rugute nga ga ringara (Constitution), ima nyasa gayo asunge ki rimisi agu apai du rogo pazareda ku rogo arugute nga ga ringara du namba ha nga bisue-bati-biata (8) rogo gu gara na ngia Ue-kuti ue bawe (2020). Gu rii gbuu nga NCAC ima mbakada dungu vovo andiko wagu na ngera fuo gu mara na amosoro nga ga ringara wadu he ni ringbisi ringbisi he rogo Kapita biama nga ga agu apai du rogo pa zereda. Fuo nyasa yo agi asunge re, ia ima fuhe fu gu basunge nga ga ringara na ngera kuri andiko na arigute (Ministry of Justice and Constitutional Affairs).

Tipa agu apai na bi pa du aboro zezeredi (security), dungu abanzengere aima hongosa woro bundu vuru gi regbo re. Gi hongosa woro bundu re kisa gu pai nga ka bakere vura mangi ngo berewe vuru ringara ya. Agu abanzengere naa so vura dagbayo iki turusi yo ti akurayo kusayo ki zaki agene tipa undo nandu andu fu kungbo aboro ringara.

4. Agu apai du kindi ia ta manga nga ha ya.

Dagba gu bangua apai du rogo pa zoga rago nga pa sia agu aboro du bisue-kama na bisue-bawe (550) ku rogo bakere bambu rondo.¹

Siadu nga yo sia agu aboro re ti gu regbo nangia ga mbakada tise tipa vovo kodi kodi zoga rago (Pre-Transitional Period). Gu bangua pai du tipa zoga rago nga ka sia gu bakere bambu rondo nga ga kikingi agbata (Council of States). Gu kura yangada apai du koyo kindi tipa sino zoga rago nga ka maa gu kura aba sunge nga ga bakere

¹ Irangbi a sia vovo Aboro Bakere Bambu Rondo ti rame diwi bawe (10th) nga ga bisue diwi (May) rogo gi gara du re nga Ue kuti, Ue bawe na sa (2021).

irangbi (National Commissions), na ka mbakada pa gu ba sunge na ngera fuo ba waraga (National Election Commission) kasa ha si ngere fuo gu ba waraga na ye ngba ruru gene.

Rogo pa banda ringara (Security), gu pai na ima ga kusa yo nga ka yugo pai fu kodi kodi Abanzengere (Necessary Unified Forces). Gi pai re si adu nga si nyasi kina ti gu regbo na ngia ga mbakada tise tipa kodi kodi vovo zoga rago. Gu kura nyanyaki apai du tipa banda ringara nga pa ke agu abanzengere arengba nga kandu ku mbatayo na sunge berewe ya, ki rogo ahu vura beyo kusayo (Disarmament), kini undo yo tipa yo tuna vovo raka fuo mbuyo sunge Abanzengere (Re-integration). Gu kura apai du kindi nga ka roga kikindigi abundu be asekere ki banda ha rogo wene abaha gbiati pa kusa vovo abanzengere nga agu yo na raka kuti agu andiko nga ga Abanzengere. Ti regbo ke agi apai re, agu Abanzengere nga ga irangbii kindi rogo agu aba nga ga aboro ringara du bangehe nga bawe na sa (11), gu kura abanzengere nga ga SPLA/IO kindi rogo ba sa (1) nga ga aboro ringara.

Agu apai du tipa fu undo fu aboro ringara si adu nga imangi he nibasa fuo maa vovo kodi kodi zoga rago ata tuna nga te. Hono dungu ringbisa apai ima rengba tipa wai kafu undo fu kungbo aboro ringara. Kina gu bangisa ringbisa apai re aha du tipa pa fu riahe fu aboro ringara, pa banda aboro zezeredi, na pa karaga agu aboro na oro be vura na aguyo dunduko na gbataka vuru ringara. Gu kura nyanyaki pai sia du nga imangi he nga ka maa gu vovo basunge na ngera kuri gu mosoro du tipa mbakada agu ahe dunduki ia gburuwa ha ti regbo vura (Special Reconstruction Fund). Gere kindi ata tuna nga ya.

Gu ringbisa apai du tipa ngera fuo mara nga ga ringara gbiati gu kura amosoro dunduko ima tuna. Gu rii gbuu nga NCAC na ngera kuri pa vovo andiko na arugute nga ga ringara, ima ke bambata andiko nga gu du tipa banda gu mara nga ga ringara na gu kura ndiko du tipa wisigo sino asunge nga ga ringara na gu kura ndiko du tipa banda mara-nzeme nga ga ringara na agu apai dunduko du tipa nzeme. Gu bakere ba sunge na ngera fuo mara nga ga ringara ima tuna ka mbakada pa ngera fuo mara na agu amosoro nga ga ringara. Ima sia gu rigbuu na ngera kuri pa mara nga ga ringara. Hono iata maa nga gu bakere rii gbu na ngera kuri amosoro na mara nga ga ringara wagu duhe ni ringbisi ringbisi he rogo pa zereda te.

Si ni ringbisi ringbisi he rogo pa zereda nga, sina ida ruga sino asunge nga ga gu ba na ngera fuo pa ge nzeme. Ho da ku awere irugusi kina bete sino manga asunge nga ga gu basunge re hono agu apai du tipa nzeme na maraha ata dunga gbaiga te wadu he rogo andiko nga ga pa nzeme.

Si adu nga irangbi mai agu abasunge na bi pa ndiko nag u rengo nga ga aboro, wadu he ni ringbisi ringbisi he kapita bisue nga ga pa zereda. Gi ringbisa pai re, kaia mangihe rogo bambata gara nga ga kokodi zoga rago. Agu abasunge re nga;

Gu basunge du tipa rengo na mbupai dagbatise “Commission on Truth, Reconciliation and Healing (CTRH);” Bakere ba sapa angbanga nga ga Sudan ku padi no “The Hybrid Court for South Sudan (HCSS);” na gu basunge nga ga pa amotumo “The Compensation and Reparation Authority (CRA). Ti digido bambata gara nga ga kodikodi zoga rago, irangbi aidi kuti gu pai nga agu apai du ni kekehe rogo kapita bisue gbiati kapita sita nga ga pazereda du wa kasi du ni mangi mangihe. Gu waziri “banyaki” na ngera kuri pa andiko na arugute nga ga ringara na mai agi apai re bara

ngera irangbii tipa yangada asipai. Gu bangua pai du rogo nga gu dakuti pai re nika ipiso pa maa agu abasunge du biata na ngera kuri ndiko na rengo nga ga aboro.

Rogo kapita bisue bati sa nga ga pa zereda, sina fu rengo fu irangbii ka kusa gu bakere arugute nga ga ringa “Permanent Constitution-making process”. Gi arugute nga ga ringara re du wa ka sungehe nyasi rogo gara ue nga ga kodi kodi zoga rago. Sunge agu arugute re aima tuna rogo bambata diwi nga ga gi gara dure Ue kuti ue bawe na sa 2021. Gu basunge nga RJMEC na ngera kuri pa zereda adungura aboro rogo bama diwi tipa ka wisigo agu apai sia ida sidu rogo bakere rugute nga ga ringara. Ti regbo gi ke-apai re, RJMEC ima gbia rimo agu aboro nika du rogo gi wisigo apai re dagba agu arii gbuu na mai fuo bee ti pa zereda gbiati gu kura aboro dunduko na songoda pa zereda. Gu bakere dunguratise re, kasi adu rogo bambata diwi hono igbisi he ku rogo bisue diwi (Merekoko) nga ga Ue kuti ue bawe na sa (2021).

5. Gu kpakara apai na bi pa zereda.

Dungu kpakara apai ima gbia pa zereda tuna kina ti gu regbo yo amai kodikodi zoga rago. Dagba gu kpakara apai gbia pa zereda nga gu kaza nga Covid-19 zi aringara dunduko rogo zagino gbiati dungu kura kpakara apai.

Vovo kodi kodi zoga rago afu nga gu rengo nga ga adee waduhe rogo pazereda nga ifu biata bawe na bisue rii sa kama 35% fu adee rogo zoga rago te. Gi ringbisa pai re kina rogo pa zereda ti ndu apai (article 1.4.4 gbiati 1.12.5). Pa zereda aringbisi gu pai nga irangbi sia adee bisue ni ananyaki “awaziri” ku rogo vovo zoga rago. Gu rii gbuu nga ga SPLM/IO ki sia adee biata ni awaziri. Gu kura kodi kodi rii gbuu nga ga SSOA ki sia dee sa ni waziri. Adu fuo Awaziri biata du wa kaidu nga adee. Hono irangbii asia adee ni Awaziri kina bisue (5). Gu rii gbuu nga ga SPLM/IO ki sia adee ni Awaziri

biata (3), gu rii gbuu nga ga SSOA ki sia de sa (1) ni Waziri. Iragbii asia dee sa ni du fuo Waziri. Agu arii gbuu na mai fuo bee tipa zereda angera nga fuo gu biata bawe na bisue ri sakama 35% nga ga adee waduhe rogo pa zereda te. Gu ba sunge nga RJMEC na ngera fuo pa zereda aima tingida agu arii gbuu dunduko na mai fuo bee ti pazereda tipa ifu gu rengo nga ga adee wadu he ni ringbisi ringbisi he rogo pa Zereda.

Rogo gu bambata gara nga ga vovo kodi kodi zoga rago, pa banda aboro zezeredi adunga wenengai rogo Sudan ku padi no te. Dungu tagbaga apai aima du siki ye na avura dagba angbatunga ri pa anyaa. Dungu agu avura nga ga ngbatunga amangi rogo agu arago nga Jonglei, Upper Nile gbiati Bahr el Ghazal. Bete rukutu avura adu adu aha dagba agu Abanzengere nga ga iragbii (SSPDF) na agu yo nga ga SPLM/A-IO nagu kura aboro vura nga ga “National Salvation Front” du gayo baru tiri vura nga Thomas Cirillo. Gu rago yo adungura Abanzengere ku rogo tipa yugo vovo apai nga ga Asekere fuyo adu na nyanyaki kpakara apai rogo. Pa koda ngbatunga Asekere dunduko sa ima gbia dungu kpakara apai. Gu kpakara apai gbia gi manga apai re nga zingo riahe, zingo ziga “adawa”, zingo abambu na anzereme fu Asekere, na zingo agu ahe nga ga adee tipa agu Asekere nga adee. Gu basunge nga (NTC) irangbii amaihe tipa sina ngera fuo agu apai du tipa zereda tigu regbo nga ga kodi kodi zoga rago angera nga fuo gaha sunge te. Bambiko gi kpakara apai re, Asekere ki tuna ka gbataka rogo agu aba yo adungura yo ku rogo. Asekere atuna ka gbataka rogo agu arago re tipa ka gbata riahe, adawa na gu kura dungu ahe yo azingo tipa ha. Gi manga apai re ki gberesi pa dungura Asekere ka koda yo sa.

Dungu rukutu avura ima manga be gu pai nga abaira Abanzengere nata mefa ni ga ku rogo kura arii gbuu nga ga Abanzengere. Kpia pai wa agu yo nga aboro SPLM/A-IO naga fuo agu abanzengere nga ga irangbii ga irangbii yo kini ga fuo aguyo nga ga

SPLM/A-IO. Dungu rukutu avura na tagbaga apai ima manga mbiko gi pai re rogo agu arago nga Maiwut, Kajo Keji, Maban, na Yambio yo ni bete he. Abanzengere ima koda ba na adee ngba hume vuru gu regbo re daku awere sina manga kindi. Hono gu wenepai du rogo nga agu Abanzengere (SSPDF) nga ga iragbii gbiati abanda aboro (Police) na zio agu Abanzengere nibasa na manga ngbatunga gi gbegbere manga apai re. Kpia ha wagu Abanzengere yo azi yo Yei na bange you nga Ue bawe na sita (26) kindu nayo ku ngbanga yo, ki sari ngbanga kuri yo tipa gu gbegbere apai yo amangi aboro ringara nani. Gu ngbatunga gbegbere apai Abanzengere amangihe Yei yo nga; pi na adee ngba hume, himo aboro ringara, gundesu aboro ringara na kini do yo kusayo rogo gayo arago.

Gu bangua pai kaa na gene undo fu aboro ringara rogo gu regbo nga ga vovo kodi kodi zoga rago nga dungu rukutu avura be Abanzengere kuti agu arii gbuu na fu undo fu aboro ringara. Tigu regbo re, Abanzengere ima himo agu amangi sunge (humanitarian aid workers) na fu undo fu aboro ringara na bange yo nga ribua (9). Agu aboro sunge abanzengere na himi yo tuna rogo gu gara nangia Ue kuti bawe na biata (2013) da ku awere nga Sa kama ue bawe na biama (124). Gu kura kpakara apai na ka na gene tipa undo fu aboro ringara nga vura dagba Abanzengere nga ga irangbii na agu aboro vura nga ga NAS, gbataka aboro ringara fuo ga kura Abanzengere nga ga IO fuo iragbii, dungu kiso agene, gbegbere agene, na rukutu avura dagba aboro ringara. Agi apai re na ka na gene be agu aboro na gbataka be vura tipa kai bingo mamu tipa karaga tiyo ni ipo ya. Kina agi apai re aha gbataka dungu aboro berewe ni uehe. Dungu aboro gbataka be gi manga apai re rogo agu arago nga Bahr el Ghazal, Warrap, Jonglei na Rumbek.

6. Agu apai sia ida si mangi mbata na wai sika manga.

Zavura gu pai nga dungu kpakara apai na manga, irangbii du wa kasi mangi hume tipa ka ipiso agu apai du tipa zereda mbiko ba waraga nika du ti digido kodi kodi zoga rago. Agu apai iragbii ada kuti ni rogo Ue diwi (Wegebe) nga ga Ue kuti ue bawe na sa (2021) tipa ka ipiso gu yangada ringbisa apai du tipa zereda, gbiati bakere Bamburondo, nyasa yugo pai fu kodi kodi Abanzengere du wa kasi nyasi ni ipo. Sina ida i zambuasi agu andiko nga ga bawaraga, na agu nga ga agu abasunge na undo aboro ringara (NGOs), na gu kura andiko na bi pa banda mosoro gbiati gu mara nga ga ringara.²

Sina ida aha yo kusi gu rii gbuu nga ga amabirimo (Political Parties Council) nagu kura rii gbuu nga ga Bawaraga (National Election Commission). Agu arii gbuu re du wa kasi mangi gaha asunge gbaiga na wene fuoho tipa wene bawaraga ti digido vovo kodikodi zoga rago.

Tipa pa fu undo fu aboro ringara nga aguyo naa gbataka be vura, sina ida undo fuyo tipa ikaraga tiyo kurogo akpuyo na hiriso. Mbiko gi nduhe re, sina ida imai gu basunge na ngere fuo gu mara du tipa ipisi ipisi sonasa rago fuo vura (Special Reconstruction Fund), gbiati gu kura basunge na gere fuo pa fu riahe fu aboro ringara, pa banda aboro na agu arengo du tipa yo, pa karaga agu aboro na gbataka be vura ku rogo gayo arago, ni kodi kodi manga sunge na aboro UN na agu abasunge na fu undo fu aboro ringara (Relief Agencies). Manga sunge kuti agu andiko du tipa ngera fuo mara na amosoro nga ga ringara ni banyanyaki pai tipa banda zereda rogo Sudan ku padi no. Gere ni ka

² Irangbi a sia vovo Aboro Bakere Bambu Rondo ti rame diwi bawe (10th) nga ga bisue diwi (May) rogo gi gara du re nga Ue kuti, Ue bawe na sa (2021).

do bete gbebere apai kusayo rogo ringara. Gu gbebere apai sika za betehe nga gberesa pa mara na amosoro nga ga ringara, na zingo manga apai gbaiga ngba ruru genehe na zingo fu mbusa fu aboro tipa gbebere manga apai. Ka manga agi apai re kuti ziazia manga apai nika banda agu akumu nga ga ringara ki ipisi sonosa rago ku mbata yo. Fuo ma bangua arugute be gu banyaki na ngera fuo andiko na kikindigi arugute nga ga ringara (Minister of Justice and Constitutional Affairs), sina ida imai gu kikindigi andiko du nga ga agu aba sunge du biata na ngera kuri gu rengo nga ga aboro ringara. Sina ida ipiso pa kusa gu bakere rugute nga ga ringara (Constitution-making process), fuo gu bakere yugo pai nika du tipa kusi bakere rugute nga ga ringara. Agara nye koyo gbua kina ue tipa bawaraga tona. Sina ida ka ipiso gu yangada apai nye koyo nga gu ata nyasa nga ya gbiati nyanyaki songoda tipa manga agu apai du ni ringbisi ringbisi he rogo pa zareda. Kasi du nga agu arii gbuu dunduko naa mai fuo beyo ti pa zereda na manga sunge sa ni kodi kodi yo, apai rengbe kandu ku mbatayo wenengai wadu he rogo pa zaereda. Gi ngbatunga koda tise re sia ida sidu dagba agu aboro na mai fuo beyo ti pa zereda. Gi regbo du awere re nga nyanyaki pa regbo tipa irangbi mangi agu apai du tipa banda ringara, agu du tipa banda agu akumu nga ga ringara gbiati mara, kini kusi vovo andiko nga ga ringara na kini zaki gene fu agu aboro na gbataka be vura tipa ikaraga tiyo berewe ku rogo gayo arago. Sina ida aha yo tuna mbakada apai tipa gu bawaraga naye.